

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ І ЇХ ВПЛИВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ДІЯННЯ, ВЧИНЕНОГО СПОСОБОМ ОСОБЛИВО ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

І.О. Харь

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача
кафедри кримінального
права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Проблема суб'єктивної сторони злочинів і, зокрема, досліджуваних складів злочинів відноситься до числа найменш вивчених. Це робить її надто актуальною, особливо в період розробки нового законодавства в сфері боротьби зі злочинами, що посягають на життя та здоров'я особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даній проблемі в юридичній літературі приділяли увагу такі вчені, як: В.В. Сташис, Б.С. Вікторов, С.С. Яценко, В.К. Грищук, М.І. Мельник, С.Б. Гавриш та інші. Проте невирішеність багатьох аспектів проблеми вимагає розгляду деяких загальних питань у цьому напрямку, без яких подальше дослідження може мати труднощі.

Мета статті полягає у з'ясуванні проблеми впливу суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених п. 4 ч.2 ст. 115, ч.2 ст. 121, ст. 127, ст. 434 КК України на кваліфікацію діяння, вчиненого способом особливо жорстокого поведіння.

Основні результати дослідження. В юридичній літературі суб'єктивна сторона складу злочину і, зокрема, передбачених п. 4 ч.2 ст. 115, ч.2 ст. 121, ст. 127, ст. 434 КК України, визначається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків з певною формою вини, мотиву і мети [1, с. 115]. Таким чином, однією і тією ж формулою психічного ставлення позначається і частина і ціле – суб'єктивна сторона і вина. Це, на нашу думку, призводить до стирання межі між ними.

Іноді вказується дещо інакше: психічне ставлення, особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків характеризується виною, мотивом і метою вчинення злочину [2, с. 161]. Проте і таке визначення є не повністю обґрунтованим, оскільки психічне ставлення суб'єкта являє собою вину в формі умислу і необережності, а вся суб'єктивна сторона включає в себе не лише названі, але й інші компоненти, зокрема, емоції, що проявляються в злочинній поведінці.

Не вдаючись у подальшу дискусію з приводу визначення, ми вважаємо, що потрібно взяти все істотне з цих визначень і використати в дослідженні суб'єктивної сторони складів злочинів, вчинених зі способом особливо жорстокої поведінки. В цьому аспекті слід зазначити, що ознаки суб'єктивної сто-

рони зазначених та інших складів злочинів або називаються в диспозиції статті КК України, або визначаються характером злочинного посягання. Вони мають неоднакове призначення. Так, вина є обов'язковою ознакою складу злочину. Без неї відсутній склад злочину, а тому не може бути кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 2 КК України). Такий підхід повністю відповідає нашій кримінально-правовій доктрині: кримінальній відповідальності і покаранню повинні підлягати лише винні особи.

Вина, як відомо, виражається в психічному відношенні особи до вчиненого злочину в формі умислу або необережності [3, с. 179]. Зміст форми вини розкривається в ст. ст. 24, 25 КК України. Наука кримінального права розглядає вину особи, що виражена в злочині, як факт об'єктивної дійсності (тобто як об'єктивну істину), яку повинен встановити слідчий, прокурор, суд. При цьому теорія кримінального права України відкидає «оціночний» критерій розуміння вини, що мав місце в працях деяких вчених. Так, вважаючи невдалим визначення поняття вини в традиційному її розумінні, Б.С. Утевський запропонував своє визначення, включивши в нього оціночний момент [4, с. 103]. Його концепція про вину як оціночну категорію, що виражена в негативному судженні судді про поведінку підсудного, взята на озброєння практиками, могла б мати негативний вплив на діяльність органів правосуддя.

Методологічною основою пізнання психіки особи до вчиненого нею злочину є критерій її виявлення через аналіз діяльності особи, що вчинила злочин [5, с. 8]. Ось чому суб'єктивна сторона злочину повинна встановлюватись через перелік юридично значимих ознак об'єктивної сторони складу злочину, на основі яких проводиться розподіл злочинів з формальним або матеріальним складом. Вони неодноразово відображаються у свідомості винного. Тому в юридичній науці приділяється значна увага з'ясуванню змісту вини у злочинах з матеріальним складом, до яких відноситься: 1) умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України); 2) умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом особливою мучення (ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України). Крім того, певна увага приділяється злочинам, вчиненим з особливою жорстокістю, які відносяться за чинним Кримінальним кодексом України до так званих злочинів з формальними складами. Це зокрема, передбачених ст. ст. 127, 434 КК України за ознакою погане поводження з військовополоненими за ознакою особливої жорстокості.

Виходячи із таких загальних методологічних передумов, перейдемо до розгляду суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України. Перш за все звернемося у цьому питанні до ст. 115 КК України і побачимо, що в ній існують деякі положення щодо форми вини й інших ознак суб'єктивної сторони складу злочину, що нами розглядається. Разом з тим, і структура об'єктивної сторони вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю, характер дії, знаряддя і засоби його вчинення, способи, які застосували виконавці, а також наслідки злочину вказують на те, що цей злочин вчиняється лише з прямим умислом. Особливо про це свідчить сам спосіб вчинення такого злочину. Мотиви вчинення цього злочину, як це видно із закону, можуть бути різними і на кваліфікацію цього діяння не впливають.

Нам уявляється, що для того, щоб дати якісні теоретичні пояснення і практичні рекомендації правоохоронним органам із зазначеної проблеми, необхідно звернутися до дій та їх способів, які винний вчинив при вбивстві з особливою жорстокістю. Якщо ми повернемося до описання дій, то можна констатувати, що винний не може здійснювати вбивство, яке супроводжується незвичайними, виключними за своєю жорстокістю діями, що характеризуються завданням особливих (додаткових, нестерпних) фізичних і (або) психічних мук та (або) нормальних страждань, особливою «злочинною вишуканістю» (тортурами, катуванням, садизмом), з побічним умислом (про це свідчить 100% досліджених справ цієї категорії).

Ці висновки підтверджуються проведенням нами опитуванням слідчих, які проводили досудове слідство по справам вбивства з особливою жорстокістю (97% із 200 опитаних указали на прямий умисел вчинення цих злочинів).

Інтелектуальний момент умислу вбивства з особливою жорстокістю характеризується тим, що особа усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння, усвідомлює, що такими діями вона заподіє особливі страждання потерпілому або близьким особам, розуміє, що для вчинення вбивства достатньо застосовувати особливі муки, тортури, катування немає необхідності, вона передбачає настання таких наслідків саме з застосуванням таких способів. Вольовий момент умислу при вчиненні цього злочину завжди передбачає бажання винного діяти саме в такий спосіб. Про бажання заподіяти особливі муки тощо може говорити характер дій, локалізація тілесних ушкоджень, використані знаряддя і засоби вчинення злочину й основне – способи його вчинення тощо.

Наприклад, сім членів стійкої злочинної групи, очолюваної раніше засудженим Я., із хуліганських спонукань протягом 54 годин знущалися з потерпілої, що знайшло прояв у систематичному битті, нанесенні ножових поранень підборіддя, шиї, черевної порожнини, задоволенні статевої пристрасті неприродним способом всіма учасниками групи, нанесенні ударів англійською булавкою в молочні залози, плече, кисті рук, гасінні сигари, що горить, об тіло, спеціальному тисненні на больові точки, насильницькому введенні пляшки у піхву, нанесенні ударів залізним прутом, оправленні природних потреб на обличчя потерпілої у відповідь на прохання дати пити (див. справу № 2-44 за 1990 рік архіву Київського міського суду).

Таким чином, підводячи підсумок вищевикладеному, необхідно відзначити, що інтелектуальний момент умислу в зазначеному складі злочину характеризується усвідомленням небезпечного характеру цих дій та способу особливої жорстокості. Інакше кажучи, суб'єкт усвідомлює суспільну небезпечність таких дій, які порушують або ставлять під загрозу порушення суспільні відносини, що забезпечують охорону життя особи. В тих випадках, коли особа не усвідомлює хоча б однієї із вказаних ознак об'єктивної сторони, не існуватиме складу злочину, передбаченого п. 4 ч.2 ст. 115 КК України.

Вольовий момент умислу у вбивстві з особливою жорстокістю характеризується бажанням вчинити такі дії як тортури, катування, садизм, а по відношенню до наслідків – бажанням настання таких наслідків саме такими способами.

На підставі викладеного можна стверджувати, що структура об'єктивної сторони зазначеного вбивства, характер дій, знаряддя і засоби його вчинення, а також способи, які застосовуються винними, та наслідки вказують на те, що ці злочини вчиняються тільки з прямим умислом. Мотиви навмисного діяння можуть бути різними. Однак вони на кваліфікацію вчиненого не впливають, а лише можуть бути враховані під час призначення міри покарання. Тому правильно, на наш погляд, відмічав Б.С. Вікторів, що «безмотивних діянь не існує...» [6, с. 15]. Тому у відповідності з п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України та ст. 324 цього ж законодавства органи дізнання, досудового слідства, суд у кожній кримінальній справі зобов'язані встановити форму вини, мотив і мету злочину. Обґрунтуванню вини, чіткому з'ясуванню мотивів і мети вбивства з особливою жорстокістю слід приділяти більше уваги. Адже, якщо метою було завдання тортур, катування та садистських дій, то це підвищує суспільну небезпечність і має бути враховане судом під час призначення міри покарання та при кваліфікації умисного вбивства.

У кримінально-правовій літературі питанню виду умислу цього злочину увага приділена поверхнево. Так, В. В. Сташис звертав на те, що злочинець має усвідомлювати, що такими способами (діями) завдає особливих фізичних, психічних та моральних страждань, що особлива жорстокість має охоплюватися умислом винного [7, с. 348]; С.С. Яценко вказує, що при такому вбивстві спосіб повинен охоплюватися умислом винного (завідомо) [8, с. 248]; В.К. Гришук, М.І. Мельник зазначали, що винний має усвідомлювати, що своїми діяннями (способами) він завдає особливих страждань потерпілому та близьким йому особам [9, с. 276].

Таким чином, зазначені публікації лише підтверджують наше дослідження і висновки щодо форми вини, виду умислу при вчиненні вбивства з особливою жорстокістю.

Як показує вивчення нами юридичної літератури та кримінальних справ з такого вбивства, вихідним моментом вчинення цього злочину є усвідомлення мотиву, яке супроводжується постановою суб'єктом мети. Без проникнення у психологічну структуру, правова оцінка злочину ускладнюється. Але у відомих працях цей аспект, на жаль, глибоко не досліджувався. Тільки С.Б. Гавриш робить спробу сформулювати цю проблему на законодавчому рівні [10, с. 199].

Нашими дослідженнями на основі репрезентативного фактичного матеріалу встановлена суть мети та мотиву злочинів, передбачених п. 4 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України, які вчиняються в Україні.

Мета (перспектива) – джерело спрямованості суб'єкта, його активності. Вона, як показує вивчення кримінальних справ цієї категорії, відображає уявну модель майбутнього (чого б хотіла досягнути особа в результаті своїх дій). При цьому, в кожному конкретному випадку може бути не одна мета дії, але певна з них все ж домінує. Мотив – це завжди психологічна причина вчинку. В цій якості виступають усвідомлені спонукання, інтереси, емоції, тощо.

Як свідчать результати дослідження, спектр мети та мотивів досить широкий. Його аналіз та доведення до потенційних суб'єктів (порушників закону) може виконувати превентивну роль попередження досліджуваного

злочину. Зокрема, не важко бачити, що деякі мотиви виконують роль спонукальних сил, які штовхають людину на вчинення конкретної дії. Мотиви можна розділяти на раціональні (пов'язані з потребою) та емоційні. Мотив зазначеного злочину можна визначити як усвідомлене спонукання (потяг) до вчинення вбивства.

Практика застосування покарання за вбивство з особливою жорстокістю в Україні вимагає подальшого вдосконалення. З цією метою необхідно глибше вивчити суб'єктивну сторону зазначеного злочину по кожній кримінальній справі. В аспекті цього слід зазначити, що правильна правова оцінка суб'єктивної сторони складу злочину ускладнюється без проникнення в психологічну структуру злочину як вольового акту людської поведінки, його мотивації.

Термін «мотивація» в психології вживається в широкому і вузькому значенні. В широкому – мотивація включає не лише мотиви поведінки і окремих вчинків, що її складають, але й свідомість суб'єкту, його соціальні і психологічні особливості, які визначають ставлення до інших людей, самого себе і здійснюваних вчинків та поведінки в цілому. У вузькому значенні цим терміном позначаються: 1) система мотивів, що визначають конкретні форми людської поведінки; 2) внутрішній (психічний) процес формування мотивів; 3) динаміка розвитку мотивованого вчинку, його структура – від прийняття рішення діяти певним чином – до настання результату.

Для правозастосовчої діяльності має значення насамперед правильне розуміння мотиваційної структури вчиненого злочину, як вольового акту, що перебуває під контролем свідомості індивіду (суб'єкту). Це пояснюється тим, що так можна з більшою повнотою й обґрунтованістю встановити форму вини у вчиненому діянні, її характеристику, а також інші елементи та ознаки складу злочину, і на цій основі, правильно кваліфікувати діяння і призначити винному покарання.

За своєю психологічною природою злочин нічим не відрізняється від інших форм людської активності. В психології розрізняються рефлекторні, інстинктивні, імпульсивні і вольові дії. Перші два види дій здійснюються несвідомо і носять органічний характер (вони поза правовою оцінкою), два інших – імпульсивні і вольові знаходяться під контролем свідомості, хоча і на різних її рівнях, саме вони і відносяться до злочинів. Враховуючи те, що мотив і мета злочину невіддільні від вольової поведінки, в тому числі злочинної, зокрема досліджуваної нами, то вони допомагають розкрити її психологічну природу.

Мотив і мета злочину не віддільні від вольової поведінки, в тому числі і злочинної. Вони допомагають розкрити її психологічну природу. Мотив злочину можна визначити як усвідомлене спонукання (потяг) до вчинення конкретного цілеспрямованого вчинку (вольового акту), що являє собою суспільну небезпечність і згідно з кримінальним законом є злочином. Мотив і мета не можуть підмінятися встановленням якихось інших обставин вчинення злочину, зокрема, його приводами. Мотив – це внутрішній збуджувач до дій, привід – об'єктивний фактор, випадок, обставина, що використовується з якоюсь

метою. Тому мотив і мета нерідко підміняються одне одним, що ускладнює правову оцінку вчиненого злочину.

Злочинець посягає на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом – така точка прикладання мотиву злочину, хоча за своєю психологічною сутністю мотив злочину може і не відрізнятися від звичайної людської поведінки. Криміногенність заключається у формі, способі, засобі, задоволення мотиву.

Наведені міркування свідчать про те, що зміст мотивації значно ширший, ніж про неї сказано в законі, й яка відображається у формалізованій категорії складу злочину.

Характеризуючи мотив як внутрішню причину злочину, закон нерідко використовує узагальнену термінологію, яку слід розкрити. Наприклад, в законі названі: «низменні спонукання», «хуліганські спонукання», «мотиви особистої зацікавленості» тощо, що означають в дійсності досить широке коло спонукань і мотивів. Великі ускладнення викликаються і тим, що, наприклад, вбивство, вчинене з особливою жорстокістю може бути з різних причин, зокрема з неправильних особистих відносин, хуліганства тощо [11, с. 21-27].

Подібно будь-якому різновиду людської поведінки злочин є певною психофізичною єдністю. Не можна забувати, що об'єктивна сторона злочину не відокремлена бар'єром від суб'єктивної, що самий поділ злочинного діяння на зовнішню і внутрішню сторони – умовний. В дійсності зміст об'єктивної сторони виражає її певну залежність від мотивів і цілей правопорушника, визначається властивостями його особистості. Мотив стає визначеним тільки по відношенню до конкретної дії той або інший фактор стає мотивом тоді, коли вже є відповідна йому мета. Мета ж, як відмічалось вище, в свою чергу визначає засоби і способи її досягнення. В кінцевому рахунку мотив визначає шляхи реалізації цілей, що намічені. Мотив відповідає на питання, чому людина діє саме цими, а не іншими засобами, способами. Слідчий, який розкриває злочин, саме в мотиві знаходить розгадку таємниці дій злочинця, тому що без встановлення мотиву неможливо з'ясувати зміст злочинної діяльності. Таким чином, певному мотиву відповідає і певний засіб і спосіб його вираження. На жаль, це не завжди враховується судово-слідчою практикою при кваліфікації вбивств, вчинених з особливою жорстокістю [12, с. 110]. Особливо наглядно подібне ігнорування мотиву і засобу (способу) злочину спостерігається при трактуванні судовою практикою поняття особливої жорстокості вбивства. Кримінальний кодекс РРФСР 1960 року на відміну від Кримінального кодексу РРФСР 1926 року передбачав підвищену відповідальність не за вбивство способом, що є особливо мученицьким для вбитого, а за вбивство з особливою жорстокістю. Враховуючи те, що поняття «особливо жорстока поведінка» ширше поняття «особливе мучення» і не обмежується лише об'єктивним вираженням злочину, його способом, але водночас служить характеристикою особи винного, таких його якостей, як нещадність, безжалісність, виключне безсердеччя, що проявилися у вчиненому ним злочині.

Оскільки мотив виражає певну схильність людини, істотні риси його характеру, постільки й особлива жорстокість може породжуватися впливом

певних мотивів, що відрізняються своєю нікчемністю. В нашому дослідженні необхідно з'ясувати, з якими мотивами взагалі пов'язується особлива жорстокість. При вивченні справ про умисні вбивства з особливою жорстокістю нами отримані такі дані: з помсти і ревнощів – 40% (з помсти – 22%, з ревнощів – 18%); з хуліганських спонукань – 30%; із користі – 17%; інші мотиви – 13%.

Отже, особлива жорстокість пов'язана в основному з помстою, хуліганськими спонуканнями і ревнощами, що відповідає змісту цих мотивів. Хуліганські спонукання вбивства з особливою жорстокістю з їх різкою анти-соціальною спрямованістю нерідко містять потяг винного «вразити» оточуючих не лише фактом вбивства, а й його способом. У діях таких вбивць часто видно цинічний потяг винного познущатися над потерпілим, поглумитися над його трупом тощо. Взаємозв'язок хуліганського мотиву і особливої жорстокості підтверджує й узагальнене вивчення судової практики. Так, більше 1/3 справ про умисні вбивства із хуліганських спонукань складають вбивства, вчинені з особливою жорстокістю.

Помста і ревнощі також якомога краще відповідають характеру вбивств, вчинених з особливою жорстокістю. Особлива жорстокість закладена вже в основі цих спонукань. Помста і ревнощі, що доповнюються ненавистю, спонукають завдати зло потерпілому у відповідь на спричинене їм, на думку винного, зло. Завдання особливих мук і страждань жертві якраз і відповідають цій меті. Щодо користі, то особлива жорстокість їй, навпаки, менш властива, так як її задоволення зовсім не має на меті ще й потяг винного завдати особливі страждання потерпілому, поглумитися над його трупом. Якщо ж вбивство із користі і вчиняється з особливою жорстокістю, то по відношенню до цієї обставини умисел є, як правило, побічним. Винний у вбивстві не ставить, наприклад, за мету завдати особливі страждання потерпілому, проте свідоме може припускати це, якщо по-іншому він не міг задовольнити свої корисливі потяги.

Законодавче вираження умисного вчинення тяжких тілесних ушкоджень способом особливою мучення може свідчити про вчинення цього злочину лише з прямим умислом, на що вказує спосіб вчинення такого злочину.

В кримінально-правовій літературі суб'єктивній стороні цього складу злочину присвячено мало праць. Так, одні автори вважають, що цей злочин вчиняється в умисній формі вини [13, с. 288]; другі схиляються до того, що суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим або непрямим умислом [8, с. 293]. Ці дві точки зору частково підтверджують наші висновки. Судової практики щодо вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень на сьогоднішній день поки що немає. Мотиви і мета вчинення таких дій аналогічні, що й в убивстві з особливою жорстокістю.

Щодо суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 127 Кримінального кодексу України є такі судження: 1) характеризується умисною виною і спеціальною метою – спонукати потерпілу або іншу особу вчиняти дії, що суперечать її волі [7, с. 391; 14, с. 75]; 2) виражається в прямому умислі і спеціальною метою – спонукати потерпілого або іншу особу вчиняти

дії, що суперечать її волі [8, с. 268; 9, с. 304]; 3) проявляється у формі прямого або побічного умислу і спеціальною метою – спонукати потерпілого до вчинення яких не будь дій проти його волі [13, с. 195].

Виходячи з дослідження ми маємо судження, що цей злочин умисний, але є розходження в тому, що В.В. Сташис та автори Коментаря під редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка не називають вид умислу, а М.С. Магарин вказує на два види умислу. Тому є більш сприятливою думка щодо суб'єктивної сторони цього злочину С.С. Яценка та С.Д. Шапченка. Це відповідає тому, що злочин, який вчиняється з певною метою, не може вчинятися з побічним умислом. Крім того, спосіб вчинення цього умисного злочину свідчить, що винний може діяти лише з прямим умислом.

І нарешті, щодо суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 434 Кримінального кодексу України за ознакою погане поводження з полоненими за ознакою особливої жорстокості знайшло однастайну підтримку в юридичній літературі як таке, що вчиняється умисно [8, с. 899; 14, с. 901; 15, с. 1068; 16, с. 1150]. Проте, жоден з авторів не вказав на вид умислу. Виходячи з прийомів і методів вчинення цього злочину, які ми досліджували, можна констатувати, що він вчиняється лише з прямим умислом.

Висновок. Враховуючи вищезазначене необхідно зазначити, що охоплення умислом усіх об'єктивних ознак особливо жорстокої поведінки та мети вчинення злочину є обов'язковим для кваліфікації діянь за досліджуванним способом вчинення злочину, а також для застосування обставин такого ж характеру судом та правоохоронними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовное право УССР. – К. : Вища школа, 1989. – 530 с.
2. *Светлов А.Я.* Субъективная, сторона преступления. / А.Я. Светлов // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Общая часть. – К. : Изд-во «Наукова думка», 1985. – С. 160-188.
3. Советское уголовное право: Общая часть. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 517 с.
4. *Утевский Б.С.* Вина в советском уголовном праве / Б.С. Утевский. – М. : Госюриздат, 1950. – 319 с.
5. *Дагель П.С., Михеев Р.И.* Установление субъективной стороны преступления / П.С. Дагель, Р.И. Михеев. – Владивосток : ДВГУ, 1972. – 36 с.
6. *Викторов Б.А.* Цель и мотивы в тяжких преступлениях / Б.А. Викторов. – М. : Госюриздат, 1963. – 82 с.
7. *Сташис В.В.* Злочини проти життя та здоров'я особи // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін. Юре», 1997. – С. 334-421.
8. *Яценко С.С., Шапченко С.Д.* Коментар до ст. 115 КК України // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – С. 232-247.
9. *Гришук В.К., Мельник М.І.* Коментар до ст. 115 КК України // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, 2001. – С. 272–278.

10. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гавриш. – Харьков : Высшая школа, 1999. – 640 с.

11. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.// Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. Зареєстровані у Міністерстві юстиції України 26.07.1995 р. за № 255/791.

12. *Наумов А.В.* Мотивы убийств: Учебное пособие. / Под. ред. Огурцова Н.А. – Волгоград, 1969. – 136 с.

13. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 240 с.

14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2-х ч. – Т. 2. / Під заг. ред. Потебенька М.О., Гончарека В.Г. – К. : Форум, 2001. – 544 с.

15. *Клименко В.А.* Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – С. 845 – 900.

16. *Панов М.І., Харитонов С.О.* Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре». – С. 1082–1151.

Харь І.О. Суб'єктивні ознаки і їх вплив на кваліфікацію діяння, вчиненого способом особливо жорстокого поводження

У статті розглядається питання суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених п. 4 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ст. 127, ст. 434 КК України, та їх вплив на кваліфікацію діяння, вчиненого способом особливо жорстокого поводження.

Ключові слова: суб'єктивні ознаки, склад злочину, особливо жорстоке поводження.

Харь И.А. Субъективные признаки и их влияние на квалификацию деяния, совершенного способом особенно жестокого обращения

В статье рассматривается вопрос субъективных признаков составов преступлений, предусмотренных п. 4 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ст. 127, ст. 434 УК Украины и их влияние на квалификацию деяния, совершенного способом особенно жестокого обращения.

Ключевые слова: субъективные признаки, состав преступления, особенно жестокое обращение.

Khar I.O. Subjective characteristics and their impact on qualification of the offence committed with particular violence

The article analyses the issues of subjective characteristics of corpus delicti under point 4 part 2 of article 115, part 2 of article 121, article 127, article 434 of the Criminal Code of Ukraine and their impact on qualification of the offence committed with particular violence.

Keywords: subjective characteristics, corpus delicti, particular violence.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2013.